

Sylwia Sojda

Uniwersytet Śląski w Katowicach

 <https://orcid.org/0000-0002-3114-9006>

sylwia.sojda@us.edu.pl

Prozodia semantyczna w dyskursie politycznym (porównanie polsko-słowackie)

Streszczenie. Artykuł przedstawia zagadnienie prozodii semantycznej w dyskursie politycznym w ujęciu konfrontatywnym polsko-słowackim. Przedmiotem opisu są jednostki leksykalne mające w określonym kontekście pozytywną lub negatywną prozodię semantyczną. To zjawisko, zidentyfikowane w pracach Louwa (1993) i rozwinięte przez Sinclaira (2003, 2004), polega na nabieraniu przez jednostki leksykalne (głównie czasowniki i przymiotniki) wartościującego zabarwienia w efekcie łączliwości tekstowej z innymi jednostkami. Celem tekstu jest wskazanie, że prozodię semantyczną mogą mieć też inne części mowy, na co wskazują przywołane przykłady przymiotników, przysłówków i rzeczowników, występujących w tekstach programów polskich i słowackich partii politycznych. Materiał ten został wybrany dlatego, że programy są gatunkiem, w którym partie polityczne przekazują wizję kreowanego przez siebie porządku politycznego.

Słowa kluczowe: dyskurs polityczny, program wyborczy, prozodia semantyczna

Semantic prosody in political discourse (Polish-Slovak comparison)

Summary. The article presents the issue of semantic prosody in political discourse in a confrontative Polish-Slovak perspective. The objects of the description are lexical units having positive or negative semantic prosody in a specific context. This phenomenon, identified in the work by Louw (1993) and developed by Sinclair (2003, 2004), consists in lexical units (mainly verbs and adjectives) acquiring a value as a result of textual connectivity with other units. The aim of this text is to show that semantic prosody can also be common to other parts of speech, as indicated by the given examples of adjectives, adverbs, and nouns occurring in the texts of programs of Polish and Slovak political parties. This material was chosen because programs are a genre in which political parties communicate the vision of political order they are creating.

Keywords: political discourse, the election programme, semantic prosody

Wstęp

Scena polityczna jest miejscem spotkań aktorów biorących udział w debacie publicznej, która wykorzystuje język nie tylko jako środek komunikacji, ale również jako narzędzie rywalizacji i walki o wpływ. Walka ta widoczna jest w głównej mierze przy okazji wyborów, kiedy kandydaci ubiegający się o najważniejsze urzędy w państwie starają się wpłynąć na społeczeństwo, aby osiągnąć nadrzędny cel – zostać wybranymi. Podstawową płaszczyzną, na której odbywa się ów bój, jest płaszczyzna językowa.

Przedmiotem zainteresowania w niniejszym tekście jest analiza przekazu politycznego formułowanego w programach partii politycznych w Polsce i na Słowacji. Decyzja o sięgnięciu do takiego materiału analitycznego była podyktowana tym, że „programy wyborcze należą do najcenniejszych źródeł zawierających wizje porządku społecznego z perspektywy partii politycznych, czyli najważniejszych zbiorowych podmiotów życia politycznego w demokracjach parlamentarnych [...]” (Woźniak 2017: 44). Skoro więc politycy wpływają na kreowanie rzeczywistości, szczególną uwagę zwraca funkcja perswazyjna w dyskursie politycznym. Zawiera się on w szerszym pojęciu – dyskursu publicznego, do którego należą przekazy dostępne publicznie – i oznacza „wszelkie zdarzenia komunikacyjne rozpoczęte i rozwijane w ramach dyskursu elit symbolicznych, ale dotyczących tylko obszaru tematycznego związanego z polityką” (Czyżewski 2010: 19). Zdarzeniami komunikacyjnymi są tu programy wyborcze partii politycznych, które stanowią źródło materiału empirycznego służące opisaniu prozodii semantycznej polskich i słowackich jednostek leksykalnych. Ujęcie konfrontatywne pozwoli na wskazanie podobieństw i odrębności semantyki wybranych leksemów w językach blisko ze sobą spokrewnionych.

Prozodia semantyczna stanowi interesujące pole badań, choć w polskiej literaturze przedmiotu jest dotychczas dość słabo opisana. Z prac polskich lingwistów wymienić można teksty Mirosława Bańki, Moniki Bednarek, Mileny Hebal-Jeziarskiej, Viktorii Kamasy, Barbary Lewandowskiej-Tomaszczyk czy Moniki Szewczyk (Bańko 2008; Bednarek 2008; Hebal-Jeziarska 2016; Kamasa 2015; Lewandowska-Tomaszczyk 1996; Szewczyk 2007b). O wyborze tego zagadnienia na temat niniejszego artykułu zadecydowały zatem dwie przesłanki. Po pierwsze, nie ma na ten temat prac o charakterze konfrontatywnym ani w obrębie języków zachodniosłowiańskich, ani w aspekcie polsko-słowackim. Po drugie, problematyka ta stanowi powrót do rozpoczętych przed laty badań politolingwistycznych (por. Sojda 2009, 2010), które mam nadzieję uzupełnić o nowe perspektywy badawcze.

Prozodia semantyczna to zjawisko polegające na nabieraniu wartościującego zabarwienia konotacyjnego przez pewne czasowniki i przymiotniki niezawierające elementu wartościującego w jądrze swojego znaczenia, w efekcie przeważającej łączliwości tekstowej z rzeczownikami nazywającymi zjawiska powszechnie wartościowane pozytywnie bądź negatywnie (Szewczyk 2007b: 265).

Proponuję rozszerzenie tej definicji o rzeczowniki i przysłówki, ponieważ również te części mowy mogą nabierać w pewnych kontekstach zabarwienia wartościującego.

Jak pisze M. Bańko, „prozodia w semantyce obejmuje zjawiska wykraczające poza granice jednostki leksykalnej. Nie wszystkie ponadjednostkowe zjawiska określa się jednak w taki sposób, lecz przeważnie tylko te, które wiążą się z przekazywaniem oceny” (Bańko 2008: 152). Dotychczasowe analizy aksjologiczne, które sięgają lat 80. i 90. XX wieku, skłaniają do odkrywania na nowo znanych już źródeł, zestawiania ze sobą różnych wypowiedzi, badań w obrębie gatunków. Jest to również inspiracja do podejmowania badań konfrontatywnych i kontrastywnych między językami. Poniższe rozważania mają charakter przeglądowy, wstępny i stanowią zachętę do przemyśleń oraz dyskusji nad problematyką prozodii semantycznej w polskim i słowackim dyskursie politycznym.

1. Czym jest prozodia semantyczna?

Termin *prozodia semantyczna* (ang. *semantic prosody*) został po raz pierwszy użyty przez Billa Louwa w tekście z 1993 r. (*Irony in the text or insincerity in the writer? The diagnostic potential of semantic prosodies*), choć przypisywany jest Johnowi Sinclairowi (Sinclair 2003). B. Louw definiuje prozodię jako „powtarzającą się konsekwentnie aurę znaczeniową, którą dane słowo zostaje przepojone przez swoje kolokaty” (cyt. za: Kamasa 2015: 106), natomiast J. Sinclair jako „szczególne znaczenie wyrazów, które związane jest raczej z współwystępowaniem słów i jego przyczyną niż z ich znaczeniem słownikowym” (cyt. za: Kamasa 2015: 106). Terminem tym posługiwali się też Michael Stubbs (1996, 2001) czy Alan Partington (1998, 2004), był on również przedmiotem krytyki – np. w pracy Sama Whitsitta (2005). Koncepcja *prozodii semantycznej* wywodzi się z językoznawstwa korpusowego, w szczególności z założenia o typowym zachowaniu elementów leksykalnych obserwowanych przy użyciu linii konkordancji „słowa kluczowego w kontekście” (*key word in context*) (Sinclair 2003). Linie konkordancji ujawniają, że wiele słów występuje często w powtarzających się sekwencjach, co sugeruje, że duża część bieżącego tekstu może składać się z pólstałych „fragmentów” (Sinclair 2004)¹.

Istniejące w literaturze definicje prozodii semantycznej, mimo że się różnią, mają kilka punktów wspólnych: po pierwsze, wspólne jest przekonanie, że zjawisko prozodii dotyczy relacji między wybranym wyrazem a wyrazami występującymi w jego sąsiedztwie, po drugie, istotne jest skupienie się na nacechowaniu ewaluatywnym, czy też związanym z postawami wobec określonych zjawisk.

¹ Autorką tekstu przeglądowego na temat definiowania prozodii semantycznej jest V. Kamasa, która wyraziła nadzieję, że zaprezentowany przez nią przegląd poglądów „zwiększy zainteresowanie samym zjawiskiem [...], a przede wszystkim umożliwi jego wykorzystanie w społecznie zorientowanych badaniach nad językiem” (Kamasa 2015: 118).

V. Kamasa postuluje, aby sprecyzować sąsiedztwo danej jednostki przez odniesienie do wzorców kolokacyjnych, a samą prozodię definiować właśnie przez odniesienie do nacechowania kolokatów danego wyrazu (Kamasa 2015: 107). W obszernej polskiej lingwistyce bibliografia na temat kolokacji zawiera różne sposoby ich definiowania. W szerokim ujęciu kolokacje to synonimy łączliwości, „elementy kodowane i przywoływane z pamięci jako całość” (Makowska 2022: 223). Tak o kolokacjach pisze Renata Przybylska:

Największe znaczenie dla właściwego rozpoznania i opisu semantyki danego słowa mają kolokacje w przypadku jednostek polisemicznych. Precyzyjne znaczenie danego wyrazu w istocie ujawnia się dopiero w kontekście, właśnie w otoczeniu jego kolokatów. Kolokacje oddają zarazem najbardziej typowy, standardowy sposób użycia danego wyrazu, dokładniej zaś – użycia go w określonym znaczeniu. To one są w stanie zilustrować aktualny uzus, pokazując, na ile trwanie wyrazu w słowniku pociąga za sobą trwanie pewnych konstrukcji i związków wyrazowych, a na ile właśnie te związki wyrazowe podlegają semantycznym i składniowym innowacjom, choć wyraz sam zachowuje swoje zasadnicze znaczenie (Przybylska 2020: 48).

Za pomocą kolokacji identyfikowana jest jeszcze inna relacja semantyczna, a mianowicie preferencja (ang. *semantic preference*), która oznacza relację „wyszukiwanego lematu lub wyszukiwanej formy wyrazowej z grupą wyrazów powiązanych z nią/ nim semantycznie” (Stubbs 2001: 65). Preferencja semantyczna nie ujawnia stosunku do rzeczywistości, nie wskazuje na nacechowanie leksemu (Hebal-Jeziarska 2016: 295). Nacechowane są kolokaty ujawniające stosunek do rzeczywistości. To nacechowanie widoczne jest szczególnie w szerszym kontekście, dlatego uważam, podobnie jak M. Hebal-Jeziarska, że należy tu wyjść poza kolokat jako jednostkę leksykalną i zbliżyć się do prozodii dyskursu (*discourse prosody*), która jest relacją pomiędzy danym wyrazem a kontekstem, w którym jest on zanurzony (Baker, Ellece 2011: 36 cyt. za: Hebal-Jeziarska 2016: 296).

Jak zauważyła B. Lewandowska-Tomaszczyk, prozodia semantyczna wydaje się odnosić do zjawisk o bardziej uniwersalnym charakterze (w porównaniu do prozodii w fonetyce czy składni). Proponuje także rozszerzenie pojęcia prozodii semantycznej i uwzględnienie nie tylko przykładów z ukrytymi elementami, ale wszystkich innych jawnych, prozodycznie obciążonych elementów, które prowokują podobnie określoną klasę słów (Lewandowska-Tomaszczyk 1996: 187). Określenie prozodii semantycznej nie może więc sprowadzić się do mechanicznej oceny wszystkich wygenerowanych na podstawie dowolnego korpusu kolokacji, a wymaga namysłu metodologicznego i świadomych decyzji badawczych (Kamasa 2015: 115).

2. Rodzaje prozodii semantycznej

Wyróżniamy dwa zasadnicze typy prozodii semantycznej: pozytywną i negatywną. Z pierwszą mamy do czynienia, gdy leksemy łączą się z nazwami zjawisk pozytywnych, z drugą – z nazwami zjawisk negatywnych. To rozróżnienie nie jest jednoznaczne w literaturze: autorzy wyróżniają prozodię negatywną, pozytywną i neutralną (lub mieszaną) (Stubbs 1996) lub niekorzystną,

korzystną i neutralną (Partington 2004) wskazując, że zbytнім uproszczeniem jest podział jedynie według osi pozytywna – negatywna (Hunston 2007), o czym pisała w swoim tekście V. Kamasa (2015). Również zdaniem M. Bańki,

zjawiska, do których się owe wykładniki [prozodii semantycznej – S.S.] odnoszą, są różne, a ich podział na negatywne i pozytywne nie wystarcza. Jedne jesteśmy skłonni określać jako niepożądane, inne jako nieprzyjemne, inne jeszcze inaczej, co w połączeniu z istnieniem synonimicznych określeń zjawisk tego samego rodzaju rodzi wielką liczbę wykładników tekstowych, jakie należałoby brać pod uwagę, aby rozpoznać przykłady prozodii semantycznej w tekście (Bańko 2008: 158).

3. Badanie prozodii semantycznej

Wartym zastanowienia jest, w jaki sposób wykrywać prozodię semantyczną jednostek leksykalnych w języku. M. Bańko proponuje siedem sposobów takiego wykrywania, odnosząc je do języka polskiego, choć propozycje te są na tyle uniwersalne, że mogą być z powodzeniem zastosowane w badaniach porównawczych dwóch języków (Bańko 2008). Po pierwsze, analizuje się teksty, w których istnieje prawdopodobieństwo użycia leksemów o prozodii pozytywnej bądź negatywnej. Mogą to być teksty o charakterze np. propagandowym, stąd uzasadniony jest wybór dyskursu politycznego. Drugą możliwością jest oparcie się na już przeprowadzonych badaniach i, poprzez analogię, szukanie przykładów w konfrontowanych językach. Trzecim sposobem wykrycia interesującego zjawiska jest wykorzystanie słowników, w których opisano prozodię leksemów (prawdopodobnie chodzi wyłącznie o *Inny słownik języka polskiego*, Bańko 2000), a czwartym: wykorzystanie słowników kolokacji (np. *Słownik dobrego stylu*, Bańko 2014). Taki ogląd związków łączliwych umożliwi sprawdzenie prozodii ich kolokantów (wyrazów używanych w kontekście). Szóstym sposobem jest sporządzenie listy zjawisk postrzeganych za pozytywne i negatywne (badacz nazywa je zjawiskami „w jakimś sensie negatywnymi/ pozytywnymi”), a następnie sprawdzenie kontekstów, w jakich są używane (przy pomocy słowników kolokacji lub korpusów językowych). Siódmym, ostatnim sposobem odnosi się do programu prac nad *Wielkim słownikiem języka polskiego PAN* (dalej: WSJP PAN), jest więc z punktu widzenia niniejszych rozważań nieistotny. Każda z tych metod ma swoje wady i zalety. Wadami są niewątpliwie zawodność i mała wydajność metod, które ograniczają się do wybranego korpusu tekstów i wymagają wiele pracy. Zalety to, z kolei, ambitne podejście do tego typu badań, rozszerzenie horyzontów badawczych czy zwrot ku interdyscyplinarności (np. podążanie w kierunku nauk ścisłych, informatycznych, analiz komputerowych).

4. Prozodia semantyczna w dyskursie politycznym

Tak nakreślone tło pozwala na próbę pokazania, jak prozodia semantyczna realizuje się w tekstach reprezentujących polski i słowacki dyskurs polityczny.

4.1. Metodologia

Bazę materiałową do podjętych badań stanowiły programy partii politycznych w Polsce i na Słowacji. Przeanalizowano teksty programów partii z różnych stron sceny politycznej, które były dostępne online w aplikacji Manifesto Project (<https://manifesto-project.wzb.eu/>, dostęp: 14.03.2024). Jest to kontynuacja, zainicjowanego w 1979 r. przez Iana Budge'a i Davida Robertsona z Uniwersytetu w Essec, projektu badawczego Manifesto Project, finansowanego od 2009 r. z długoterminowej dotacji Niemieckiej Fundacji Nauki (DFG) jako MARPOR (Manifesto Research on Political Representation). Obecnie aplikacja kontynuuje prace Manifesto Research Group (MRG 1979–1989) i Comapartive Manifesto Project (CMP 1989–2009) i jest afiliowana przy Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung. Zgromadzono w niej programy partii politycznych z 67 krajów z różnych kontynentów, obejmujące okres od 1945 r. po współczesność. Jak czytamy na stronie projektu, główny zbiór danych jest aktualizowany dwa razy w roku, choć ostatnie dane polskie pochodzą z roku 2019, słowackie – z 2016.

Procedura wyboru analizowanych jednostek leksykalnych oparta była na zaproponowanym przez M. Bańkę pierwszym i drugim sposobie wykrywania prozodii semantycznej. W pierwszym kroku wybrano teksty „podejrzane” o to, że może się w nich znajdować prozodia (badania J. Sinclaira pokazują, że prozodia semantyczna uwidacznia się kontekście, w otoczeniu, w tekście), aby następnie poddać je analizie lingwistycznej z uwzględnieniem i wykorzystaniem dostępnej literatury przedmiotu oraz korpusów językowych. Powstała w ten sposób polska lista jednostek leksykalnych (rzeczowników, przymiotników i przysłówków – w kolejności alfabetycznej), które mogą w konkretnych tekstach i w konkretnym otoczeniu mieć prozodię semantyczną pozytywną lub negatywną. Jednostki te uzupełniono o ich słowackie odpowiedniki translacyjne:

PL: *bezpieczny; bezwzględny; koniecznie/ konieczny; następstwo; radykalny; rzeczywisty;*

SK: *bezpečný; bezohľadný; následok; nutný/ nevyhnutný; radikálne; skutočný/ skutočné.*

Porównywanie prozodii semantycznej badanych leksemów odbywało się trzyetapowo: najpierw sprawdzono znaczenie w słownikach ogólnych: w *Wielkim słowniku języka polskiego PAN* pod red. Piotra Źmigrodzkiego (dalej: WSJP PAN) oraz na portalu Słowackiej Akademii Nauk pod adresem: www.juls.savba.sk i w słowackich słownikach kolokacji (Bobeková, Chlpíková, Majchráková 2017; Ďurčo, Majchráková 2017) (skrótów PL i SK), następnie w Korpusie Współczesnego Języka Polskiego (dalej: KWJP) Korpusie Języka Słowackiego (dalej: SNK), aby w ostatnim kroku zaprezentować ich występowanie w programach politycznych (ManPL, ManSK). Przykłady podano w kolejności zgodnej z listą w języku polskim.

4.2. Prezentacja materiału

A. bezpieczny/bepečný

PL: 'mający właściwości, dzięki którym sytuacje, w których może wydarzyć się coś złego, są mało prawdopodobne', 'taki, który daje większą pewność osiągnięcia oczekiwanego rezultatu i uniknięcia niepożądanych skutków'; SK: 'poskytujúci ochranu pred nebezpečenstvom, istý', 'ktorý je bez pocitu ohrozenia'.

– KWJP:

- *Tu nikt o nas nie wie i jesteśmy **bezpieczni**.*
- *Ludzie ciągle szukają osiedli **bezpiecznych**, grodzonych, z ochroną i monitoringiem, wychodzimy tylko naprzeciw ich oczekiwaniom.*

– SNK:

- *Auto s pomocou ABS stráži **bepečnú** rýchlosť, odvaľovanie sa kolies a tým aj smerovú stabilitu.*
- *Ľudia nevydržali v pivnici, ba ktosi zapochyboval, či pod domom je teraz **bepečný** úkryt.*

Wskazywanie na (pozytywnie wartościowane) poczucie bezpieczeństwa obywateli objawia się w programach wyborczych hasłami, w których przymiotnik *bezpieczny* (*bepečný*) występuje w sąsiedztwie takich rzeczowników jak: *gospodarka, kraj, obywatel, państwo, Polska, rozwiązanie, szkoła, zachowanie*. Takie sąsiedztwo odzwierciedla pozytywną prozodię semantyczną tego przymiotnika w zestawianych językach:

– ManPL:

- *Polska jest **bezpiecznym krajem**, czujemy się wreszcie bezpiecznie w swoim miejscu zamieszkania i nie boimy się, że nasi najbliżsi czy my sami padniemy ofiarą przestępstwa.*
- *I warto, aby Polacy mieli swoje nowoczesne, solidarne i **bezpieczne państwo**.*
- *Wzmocnienie możliwości gwarancyjnych polskiego BGK w granicach od 65 do 100 mld zł w latach 2015–2021 będzie **rozwiązaniem bezpiecznym**, niewymagającym nakładów ze strony państwa i neutralnym dla budżetu.*
- *Wszyscy, którzy będą chcieli inwestować w przyjazne środowisko, ale też wydają, **bezpieczną gospodarkę** energetyczną, otrzymają wsparcie państwa.*
- *Podobne programy edukacyjne propagujące **bezpieczne zachowania** i nowoczesne rozwiązania techniczne w tym zakresie będą również skierowane do osób w średnim wieku i seniorów.*
- ***Bezpieczna Polska, bezpieczny obywatel**.*

– ManSK:

- *V škole deti trávia priemerne viac času ako s rodičmi, preto je dôležité, aby škola bola **bepečným miestom** a naučila deti dobrých návykov.*

- *Štátu, ktorý poskytne predovšetkým bezpečný a spravodlivý rámec na samostatné rozhodovanie svojich občanov.*
- *Dostatočná dimenzia prepojení na vnútroštátnej ako aj medzinárodnej úrovni vytvára priestor na bezpečný prístup k energii.*

B. bezwzględny/bezohľadný

PL: 'okrutny', 'bezwzględny';

SK: 'konajúci/ konaný bez ohľadu na niekoho'.

– KWJP:

- *Film spod bramy obiegł świat, ukazując prawdziwe i bezwzględne oblicze władzy.*
- *Zamiast wyzwolicielei nadeszli... bezwzględni zbrodniarze i złoczyńcy.*

– SNK:

- *Najmä kvôli bezohľadným vodičom kamiónov, ktorí nerešpektujú predpísanú štyridsiatku v obci.*
- *V tých časoch bola táto štvrť oveľa pristrannejšia a vznešenejšia než teraz, keď ju bezohľadné stavebné špekulácie za posledných pätnásť rokov celkom znivočili.*

Przymiotnik *bezwzględny* pojawił się w polskich programach politycznych w połączeniach *bezwzględna ochrona, bezwzględne zwalczanie korupcji, bezwzględny priorytet*, realizując drugie znaczenie słownikowe, 'w sposób niedopuszczający żadnych wyjątków ani odstępstw'. W poniższych przykładach ogląd szerszego otoczenia (zdania) pozwala przypisać opisywanemu przymiotnikowi znaczenia 'prawdziwy, potrzebny' i przypisać mu pozytywną prozodię semantyczną. Nie występują w analizowanym materiale połączenia z przymiotnikiem *bezwzględny* w pierwszym znaczeniu ('okrutny'), dotyczącym osób. Można to tłumaczyć prawdopodobnie specyfiką gatunku – w programach politycznych pojawiają się określenia dotyczące zamiarów i pomysłów na kreowanie rzeczywistości przez polityków, a nie krytykowania ich przeciwników.

– ManPL:

- *Prawem każdej Polki jest spokojne macierzyństwo, godne wynagrodzenie i bezwzględna ochrona przed przemocą.*
- *Zachowanie odpowiednich proporcji w wydatkach budżetowych na zadania społeczne i nakłady inwestycyjne jest bezwzględnym priorytetem.*

W słowackich programach politycznych leksem *bezohľadne* realizuje znaczenie 'konaný bez ohľadu' i ma prozodię negatywną, por.:

– ManSK:

- *Aošak nádherne Slovensko je dnes devastované v dôsledku bezohľadného prístupu k životnému prostrediu.*
- *Preto nedovolíme, aby bola naša príroda nenávratne zničená kvôli bezohľadnej ziskuchtivosti majiteľov ťažobných spoločnosti.*
- *Sú sprevádzané masovou a ilegálnou migráciou a bezohľadným uplatňovaním moderných možností terorizmu ako politického nástroja.*

C. konieczny/ nutný/ nevyhnutný

PL: 'taki, który musi nastąpić';

SK: 'nevyhnutný, naliehavý, potrebný'.

– KWJP:

- *Równocześnie jednak dodał, że jakaś interwencja państwa w życie gospodarcze jest **konieczna**.*
- *Nie wydaje się, by **konieczne** było szczegółowe wykazywanie zgodności zaproponowanych tu określeń z intencjami Kanta.*

– SNK:

- *Rozvoj kultúrnej spolupráce je **nutné** podporovať nielen v deklaratívnej rovine, ale najmä formou konkrétnych kultúrnych výmen a prezentácií.*
- *Z písomných vyjadrení kompetentných lekárov a vrchnej sestry ortopedického oddelenia je **nutné** konštatovať, že vaša sťažnosť je neopodstatnená.*

Analiza otoczenia omawianego przymiotnika pokazuje zarówno w dyskursie polskim, jak i słowackim jego pozytywną prozodię – występuje z jednostkami o pozytywnej ewaluacji: *konieczne* dla polityków jest to, co obiecują zrobić, co w ich ocenie wpłynie na pozytywne postrzeżenie, por.:

– ManPL:

- ***Konieczne** jest przygotowanie wysoko kwalifikowanych, uczciwych i utożsamiających się z interesem państwa **kadr gospodarczych**.*
- ***Konieczne** jest stosowanie różnych form intensywnego korzystania przez instytucje rządowe z **wiedzy i doświadczeń** przedstawicieli tych środowisk.*
- ***Konieczna** jest weryfikacja i koordynacja działań zmierzających do **oczyszczenia państwa** z obciążeń przeszłości.*

– ManSK: *nutný* 'nevyhnutný, potrebný, naliehavý'; *nevyhnutný* 'bezpodmienečne potrebný; neodvratný'

- *V popredí nášho záujmu budú stáť úlohy, ktoré je **nutné urobiť v záujme zachovania stability** v krajine.*
- *K návrhu **nutných** systémových **zmien** v EÚ budeme preto pristupovať s najvyššou zodpovednosťou, rešpektujúc potreby celku bez ohrozenia záujmov občanov Slovenska a suverenity štátu.*
- *Po desaťročiach štátneho hospodárstva je **nevyhnutné pomáhať** rozvoju súkromného podnikania.*
- *Postupný **prechod k dosiahnutiu ekonomickej samostatnosti** sa javí ako **nevyhnutný**, napriek tomu pre niektoré cirkvi bude problematyczny.*
- *Navrhujeme **založenie národného úradu pre cestovný ruch**, ktorý je **nevyhnutný** pre stratégiu a marketing v oblasti zahraničného cestovného ruchu.*
- *Je **nevyhnutné** nanovo definovať priestor pre intervenciu štátu, jeho nezastupiteľnosť pri prekonávaní krízy a komplexnej tvorbe podmienok pre zvyšovanie kvality života na Slovensku.*

- Najmä v zaostávajúcich regiónoch je **nevyhnutné** podporovať vzdelávanie už od útleho veku.
- Neodkladná základná zdravotná starostlivosť v ústavných zdravotníckych zariadeniach má byť v každom regióne fyzicky dostupná maximálne do 60 minút od nahlásenia náhlejšej udalosti po poskytnutí **nevyhnutnej** odbornej zdravotnej starostlivosti.
- Považujeme za **nevyhnutné** vytvoriť a prijať dlhodobú stratégiu rozvoja poľnohospodárstva (min. do roku 2020) založenú na dohode a podpore širokého spektra účastníkov slovenského agrosektoru. Naďalej sme presvedčení, že je **nutné** podporovať, aj ekonomickými stimulmi, malé a stredné poľnohospodárske podniky.
- Príprava potrebnej infraštruktúry, ako sú intermodálne terminály, logistické centrá, konsignačné sklady a pod. sú **nevyhnutným** predpokladom pre rozvoj dopravného uzla, ktorý môže priniesť pre tento región ekonomický rozvoj a zamestnanosť.
- Tento program je **nutné** rozpracovať aj na jednotlivé kraje.
- Fungujúce súdy a jasná legislatíva sú **nevyhnutné** k fungovaniu štátu.

D. *następstwo/ následok*

PL: 'skutek czegoś';

SK: 'čo príčinne nasleduje po niečom'

– KWJP:

- W **następstwie** reform października 1956 zwykłym obywatelom PRL umożliwiono wyjazdy zagraniczne.
- Film pokazuje fatalne **następstwa** romansu.

– SNK:

- Po 11 rokoch na **následky** teroristických útokov z 11. septembra zomierajú ľudia.
- Pre to dieťa by to malo fatálne **následky**.

Odnutowane w słownikach połączenia: 'następstwo czasowe, groźne, negatywne, niekorzystne, poważne, pozytywne, trwałe'; 'następstwo choroby, urazu, (nieszczęśliwego) wypadku, zakażenia, zranienia; rozbiorów' wskazują na negatywne konotacje tego rzeczownika. Tezę tę potwierdzają również przykłady z tekstów programów partii politycznych:

– ManPL:

- **O wiele poważniejsze następstwa** miały podjęte w MSWiA decyzje dotyczące ograniczenia programu modernizacji Policji i innych służb mundurowych.
- Mimo to rząd PO i PSL ani nie skorzystał z prawa weta, ani nie zadbał o rozwiązania, które zniwelowałyby **szkodliwe następstwa** pakietu dla naszego kraju.

- Zgodnie z zasadą lepiej jest zapobiegać niż leczyć profilaktyka zdrowotna stanowi najlepszy i najtańszy sposób na zachowanie zdrowia i ograniczenie **niekorzystnych następstw** chorób.
- Polska gospodarka nie może jedynie konkurować niskimi płacami, jak to się działo w przeszłości, ponieważ **następstwem takiej polityki była masowa emigracja zarobkowa** Polaków.

– ManSK:

- Reagovať nielen na moderné hrozby, ale aj na **ničivé následky** živelných pohrôm a prírodných katastrof.
- Ak politik urobí vážnu chybu, zlyhá vo svojich povinnostiach alebo nie je schopný riadne plniť svoje úlohy, **môže to mať za následok odvolanie z funkcie, stratu dôvery** voličov alebo iné **politické sankcie**.
- Politická zodpovednosť je garanciou transparentnosti, zodpovednosti a zárukou, že politici sú odkázaní na svojich voličov, ktorým skladajú účty z výkonu politickej funkcie. **Za zlé rozhodnutia** musí politik niesť aj **následky**.

E. radykalny/ radikálny

PL: 'podejmowany w celu doprowadzenia do szybkiej zmiany jakiegoś stanu rzeczy niezależnie od ubocznych skutków zastosowanych działań'; 'bardzo duży, będący skutkiem zdecydowanych działań lub wynikiem jakichś sprzyjających lub niesprzyjających okoliczności';

SK: 'usilující sa o rychle a podstatné zmeny (v politickom smere)', 'rázny, energický, rozhodný'.

– KWJP:

- Za tą autoprezentacją krył się jednak zamiar **radykalnej** modernizacji wyobraźni i świadomości portugalskiej, toteż ostatecznie do konfrontacji musiało dojść, choć stało się to dopiero około połowy stulecia.
- A jednak, przede wszystkim dzięki koncepcji heteronimów, wprowadził do tego kontekstu **radykalną** innowację.

– SNK:

- Práve som sa rozhodla spraviť veľmi **radikálny** krok vo svojom živote.
- Takže ak ste už unavení z neustáleho predierania sa hipstersko alternatívnymi playlistami, skúste **radikálnu** zmenu a možno budete rovnako nadšení ako ja.

Szerszy kontekst w programach wyborczych polskich i słowackich partii politycznych pozwala potwierdzić ich znaczenia słownikowe oraz zauważyć pozytywną prozodię semantyczną.

– ManPL:

- **Radykalny spadek obciążeń** pracy powinien zmniejszyć „szarą strefę” i skłonność przedsiębiorców do konkurowania w sposób nazywany dumpingiem społecznym; dzięki temu **radykalnie zmniejszą się** też koszty administracyjno-księgowo-wszystkich przedsiębiorców, najbardziej obciążające tych najmniejszych.

- Efektem tych działań było **radykałne zwiększenie poziomu wykorzystania środków unijnych**, co otworzyło przed naszym krajem zupełnie nowe perspektywy rozwojowe.
- **Radykałne podniesienie zdolności** części polskich naukowców do prowadzenia prac mających zastosowania gospodarcze będzie natomiast możliwe stosunkowo szybko dzięki utworzeniu nowych instytucji.
- Rząd Prawa i Sprawiedliwości będzie **pracować na rzecz radykałnego zmniejszenia dystansu dzielącego Polskę od krajów europejskich** przodujących w dziedzinie usuwania i wtórnego wykorzystania odpadów.

– ManSK:

- **Radikálna daňová podpora** inovácií.
- Neoddeliteľnou súčasťou tejto debaty by malo byť aj **radikálne zvýšenie** daňovej transparentnosti.
- Pre efektívny dohľad nad pracovným trhom je potrebná **radikálna reforma** inšpekcie práce.
- Jednou z možností vybudovania elitnej univerzity je **radikálne zvýšenie dotácií najlepším fakultám** v jednotlivých odboroch, čím by sa podporili najlepšie univerzitné pracoviská na Slovensku, ktorým by sa zároveň nastavili vyššie štandardy kombinované s nižšími počtami študentov.
- Stimuly i daňové úľavy dokážu nedostatky v podnikateľskom prostredí (napríklad neexistenciu diaľnic) nahradiť len krátkodobo a dočasne, a preto **treba pokračovať v nastolenom radikálnom trende ich utlmovania**.
- Budeme presadzovať **radikálnu redukciu úradov** regionálnej a miestnej štátnej správy a sprehľadnenie jej siete.

F. rzeczywisty/ skutocny

PL: 'taki, który istnieje obiektywnie, a zatem neutralny, prawdziwy, zgodny z prawdą';

SK: 'naozaj jestvujúci, reálny', 'majúci predpokladané vlastnosti v pravej miere, pravý'.

– KWJP:

- W rezultacie otrzymujemy dziwnie zniekształconą relację z **rzeczywistych** wypadków, będącą jednocześnie relacją z działań kontrolującego wszystkie drukowane przekazy urzędu.
- Udało mi się zaobserwować, kiedy głód wynika z **rzeczywistej** potrzeby organizmu, a kiedy jest tzw. głodem emocjonalnym.

Jak pokazują poniższe przykłady, politycy podkreślają swoje prawdziwe zaangażowanie w sprawy społecznie ważne. Przymiotnik *rzeczywisty* (*skutocny*) występuje w tekstach programów politycznych w znaczeniu słownikowym, z pozytywną prozodią semantyczną.

– ManPL:

- Platforma z uporem odrzuca dwie podstawowe prawdy, bez których nie ma mowy o **rzeczywistej** naprawie systemu ochrony zdrowia.

- Po wygranych przez Prawo i Sprawiedliwość wyborach parlamentarnych nastąpi **wzmocnienie roli wojewody, który będzie rzeczywistym i efektywnym reprezentantem** rządu na terenie województwa, realizującym konstytucyjną zasadę jednolitości państwa.
 - Wzmocnimy jednocześnie status zrzeszeń i stowarzyszeń kibiców, które powinny stać się **rzeczywistymi partnerami władz klubów sportowych** w zwalczaniu chuligaństwa na stadionach.
 - Obecnie Narodowy Fundusz Zdrowia pokrywa zaledwie 25% **rzeczywistych potrzeb** i od zamożności rodziców zależy, czy dziecko ma szansę poradzić sobie z dysfunkcjami, czy też nie.
- ManSK:
- *Sme presvedčení, že rozvoj Slovenska je podmienený zastavením korupcie, kvalitnou a zodpovednou správou vecí verejných, spravodlivosťou, vymáhateľnosťou práva a **skutočnou vládou zákona** bez nadbytočnej byrokracie.*
 - *Budeme dôrazne **presadzovať skutočné a nie papierové zoštíhlenie štátnej správy** a navrhujeme znížiť počet štátnych zamestnancov a nielen tabuľkových miest o 20%.*
 - *Budeme **presadzovať, aby sa Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou stal skutočným obhajcom práv pacientov** voči poskytovateľom zdravotnej starostlivosti, ako aj voči zdravotným poisťovniam.*
 - *Chceme **vrátiť štát do rúk občanov a rozvíjať skutočnú občiansku spoločnosť.***

Podsumowanie

Podczas gromadzenia materiału i jego analizy okazało się, że znaczna część jednostek z prozodią semantyczną to czasowniki, co skłania ku dalszym eksploracjom tej części leksyki w aspekcie konfrontatywnym polsko-słowackim. To z kolei spowodowało, że w niniejszym tekście czasowniki nie zostały uwzględnione.

Przeprowadzona analiza (choć wstępna i ogólnikowa) pokazała kilka kwestii, które mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych dociekań. Po pierwsze, unaoczniała występowanie w języku polskim i w języku słowackim samego zjawiska prozodii semantycznej, czyniąc je asumptem do kolejnych rozważań. Po drugie, prozodia semantyczna (pozytywna lub negatywna) występuje również w dyskursie politycznym. Nie zawsze jest widoczna w bliskim sąsiedztwie wyrazowym, należy jej również poszukiwać w szerszym kontekście – np. w zdaniu. Co więcej, nie każde słowo towarzyszące wyrazowi o negatywnej prozodii jest nazwą czegoś negatywnego, tak jak nie każde słowo towarzyszące wyrazowi o pozytywnej prozodii nazywa zjawisko pozytywne. Łączliwość wyrazowa oparta na prozodii semantycznej podlega bowiem raczej tendencjom lub preferencjom niż sztywnym regułom (Bańko 2008: 154).

Wykaz skrótów

- KWJP – *Korpus współczesnego języka polskiego*, <http://www.kwjp.ipipan.waw.pl> (dostęp: 10.03.2024).
- ManPL – *Manifesto* – polska wersja językowa, <https://manifesto-project.wzb.eu/> (dostęp: 14.03.2024).
- ManSK – *Manifesto* – słowacka wersja językowa, <https://manifesto-project.wzb.eu/> (dostęp: 14.03.2024).
- PL – język polski.
- SK – język słowacki.
- SKPN – K. Bobeková, K. Chlpíková, D. Majchráková, (red.), 2017, *Slovník kolokácií prírodných mien v slovenčine*, Bratislava: VEDA.
- SNK – *Slovenský národný korpus*, <https://bonito.korpus.sk/index.html>, <http://www.juls.savba.sk> (dostęp: 14.03.2024).
- SSS – Ďurčo P., Majchráková D., 2017, *Slovník slovných spojení. Podstatné mená*, Bratislava: VEDA.
- WSJP PAN – P. Żmigrodzki (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, <https://wsjp.pl/> (dostęp: 10.03.2024).

Literatura

- Baker P., Ellice S., 2011, *Key Terms in Discourse Analysis*, London–Oxford–New York–New Delhi–Sydney: Bloomsbury Academic.
- Bańko M. (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, Warszawa: PWN.
- Bańko M., 2008, *O tzw. prozodii semantycznej i jej opisie w słownikach*, w: P. Żmigrodzki, R. Przybylska (red.), *Nowe studia leksykograficzne II*, Kraków: Lexis, s. 151–161.
- Bańko M., 2014, *Słownik dobrego stylu czyli wyrazy, które się lubią*, Warszawa: PWN.
- Bednarek M., 2008, *Semantic preference and semantic prosody re-examined*, „*Corpus Linguistics and Linguistic Theory*”, t. 4–2, s. 119–139. <https://doi.org/10.1515/CLLT.2008.006>
- Czyżewski M., 2010, *Trzy rodzaje dyskursu*, w: S. Kowalski, M. Czyżewski, A. Piotrowski (red.), *Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*, Wrocław: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, s. 18–29.
- Hebal-Jeziarska M., 2016, *Preferencja i prozodia semantyczna leksemów odnoszących się do członków mniejszości wietnamskiej w językach zachodniostowiańskich (badanie korpusowe)*, „*Zeszyty Łużyckie*”, t. 50, s. 293–309.
- Hunston S., 2007, *Semantic prosody revisited*, „*International Journal of Corpus Linguistics*”, nr 12:2, s. 249–268. <https://doi.org/10.1075/ijcl.12.2.09hun>
- Kamasa V., 2015, *Prozodia semantyczna. Pojęcie, problemy, przydatność*, „*Socjolingwistyka*”, t. 29, s. 105–120. <http://dx.doi.org/10.17651/SOCJOLING.29.6>

- Lewandowska-Tomaszczyk B., 1996, *Negativity and Semantic Prosody in Depth of Negation – A Cognitive Semantic Study*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 187–218.
- Louw B., 1993, *Irony in the text or insincerity in the writer? – the diagnostic potential of semantic prosodies*, w: M. Baker, G. Francis, E. Tognini-Bonelli (red.), *Text and Technology: in honour of John Sinclair*, Amsterdam: Benjamins, s. 157–176. <https://doi.org/10.1075/z.64.11lou>
- Makowska K., 2022, *Potencjał kolokacyjny leksemów telefon i komputer w świadomości językowej dzieci pięcioletnich*, „Białostockie Archiwum Językowe”, nr 22, s. 223–248. <https://doi.org/10.15290/baj.2022.22.13>
- Partington A., 1998, *Patterns and Meaning. Using Corpora for English Language Research and Teaching*, Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. <https://doi.org/10.1075/scl.2>
- Partington A., 2004, *Utterly content in each other's company: Semantic prosody and semantic preference*, „International Journal of Corpus Linguistics”, nr 9 (1), s. 131–156. <https://doi.org/10.1075/ijcl.9.1.07par>
- Przybylska R., 2020, *Kolokacje a analiza semantyczna wyrazu*, „LingVaria”, nr 2 (30), s. 43–51. <https://doi.org/10.12797/LV.15.2020.30.04>
- Sinclair J., 2003, *Reading concordances: An introduction*, London–New York: Pearson/ Longman.
- Sinclair J., 2004, *Trust the text: Language, corpus and discourse*, New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203594070>
- Sojda S., 2009, *Politická komunikácia na poľských a slovenských internetových stránkach*, w: M. Kováčová (red.), *Literatúra v kontexte slovanskej kultúry XX storočia*, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, s. 142–147.
- Sojda S., 2010, *Słowacka i polska politolingwistyka*, w: H. Mieczkowska, A. Hudymač, Z. Babik (red.), *Z warsztatu współczesnego słowacysty. Studia słowacystyczne dedykowane pamięci Profesor Marii Honowskiej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 95–100.
- Stubbs M., 1996, *Text and Corpus Linguistics*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Stubbs M., 2001, *Words and phrases: Corpus studies of lexical semantics*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Szewczyk M., 2007a, *O jednym ze sposobów „przemycania” negatywnych sądów wartościujących*, w: A. Oskiera (red.), *Antynomie wartości. Problematyka aksjologiczna w językoznawstwie*, Łódź: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, s. 275–280.
- Szewczyk M., 2007b, *Prozodia semantyczna (semantic prosody) a znaczenie wyrazu*, w: A. Dobaczewski (red.), *Studia nad współczesną polszczyzną. Gramatyka, semantyka, pragmatyka*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. 261–266.

Whitsitt S., 2005, *A critique of the concept of semantic prosody*. „International Journal of Corpus Linguistics”, t. 10, s. 283–305. <https://doi.org/10.1075/ij-cl.10.3.01whi>

Woźniak W., 2017, *Programy polskich partii politycznych jako materiał empiryczny w badaniach dyskursu politycznego*. „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, t. 2, s. 41–58. <https://doi.org/10.14746/ssp.2017.2.3>

© by the author, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland.
This article is an open access article distributed under the terms and conditions of
the Creative Commons Attribution license CC BY-NC-ND 4.0
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)
Received: 27.03.2024. Accepted: 5.06.2024.
